

VIII SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE I SOCIJALISTIČKE AUTONOMNE POKRAJINE

Do 1941. godine cjelokupna vojna, politička i upravna vlast u Jugoslaviji, bila je centralizovana i nalazila se uglavnom u rukama kralja, jedne vlade, jednog parlamenta i to u Beogradu. Tek 1931. godine, poslije donošenja tzv. Oktroisanog ustava, Jugoslavija je bila podijeljena na devet banovina, dok je poseban status imala uprava grada Beograda. Uredbom iz 1939. godine, formirana je Banovina Hrvatska, od ranijih banovina Savske i Primorske i još nekih srezova iz postojeće četiri banovine. Sve do aprila 1941. godine, Jugoslavija je bila podjeljena, na osam banovina i grad Beograd, sa posebnim statusom. U sastavu banovina bilo je 347 srezova i 3.906 opština.

Zahvaljujući Narodno-oslobodilačkoj borbi i pobjedi nad fašizmom, poslije drugog svjetskog rata, Jugoslaviji su vraćene njene teritorije koje su bile nepravilno pripojene Italiji, poslije prvog svjetskog rata. Proširenjem granica na novooslobođenim područjima, teritorija Jugoslavije se povećala za 8.262 knr i tu je živjelo oko 655 hiljada stanovnika. Pripojene su teritorije Istre, Slovenačkog primorja i Zadra sa ostrvima, po ugovoru o miru sa Italijom 15.09.1947. godine, kao i teritorije zone B (srezovi Kopar i Buje) po Londonskom sporazumu od 5. oktobra 1954. godine. Cjelokupna novopripojena površina Jugoslavije pripala je Hrvatskoj (46,7%) i Republici Sloveniji (53,3%).

Od samog početka narodno-oslobodilačke borbe i oružane revolucije, u svim krajevima naše zemlje, radilo se na organizaciji organa vlasti, što je oružanoj borbi davalo karakter narodne revolucije. Odlukom II zasjedanja AVNOJ-a, održanog u Jajcu 29. novembra 1943. godine, konačno je opredjeljen dalji put razvoja narodne vlasti nove jugoslovenske

zajednice na federativnom principu. Formirane su šest socijalističkih republika i dvije autonomne pokrajine, u sastavu Socijalističke republike Srbije, čime je ozakonjena nacionalna ravnopravnost svih naroda i narodnosti u Jugoslaviji.

Državna teritorijalna podjela u posleratnoj Jugoslaviji vršena je 9 puta, s tim što ni jednom nisu mjenjane granice republika. U 1946. godini, svaka republika i autonomna pokrajina imala je u svom sastavu oblasti, okruge i srezove. U 1947. godini, ukidaju se okruži, a formiraju gradovi. U 1953. godini, po prvi put formiraju se opštine, a ukidaju oblasti. Od 1958, u sastavu republika i pokrajina ostaju samo srezovi i opštine. U 1974. godini, ukidaju se srezovi, i u sastavu socijalističkih republika i socijalističkih autonomnih pokrajina ostaje sve do raspada SFR Jugoslavije, samo 530 opština.

Činjenica je, da je SFR Jugoslavija postigla snažan razvitak materijalnih proizvodnih snaga i radikalne promjene u privredi, ostvarujući brzu industrijalizaciju, kao i brzu strukturalnu promjenu stanovništva i tako podigla standard stanovništva. Isto tako je tačno, da su sve republike, a posebno nerazvijene republike i pokrajina Kosovo, ostvarile radikalni korak u unapređenju i preobražaju svoje teritorije, u prvom redu putem industrijalizacije, bitno izmjenile strukturu svoje privrede, poboljšale pismenost, školovanje i zdravstveno stanje stanovništva, i izašle iz opšte zaostalosti u kojoj su bile prije drugog svjetskog rata, a pogotovu poslije oslobođenja.

Naslijedene razlike između pojedinih republika i pokrajina u materijalnom i društvenom razvoju bile su velike. Tendencija razvoja jugoslovenskog socijalističkog društva nije bila usmjerena samo ka jačanju privredne moći zemlje kao cjeline, nego se i posebna pažnja posvetila pružanju pomoći i siromašnijim krajevima, za njihov brži razvoj. To je zahtjevalo dobro prostudiranu sistemsku i organizovanu društvenu akciju. Prevazilaženje ovih razlika, zavisilo je od materijalne mogućnosti zemlje i predstavljalo je u čitavom posleratnom periodu jedan od osnovnih strateških ekonomsko-političkih ciljeva razvoja Jugoslavije.

Dinamičan razvoj privrede i društva u cjelini, bio je karakterističan za sve republike i pokrajine sa većim ili manjim razlikama, zavisno od stepena razvitka i uspešnosti u početku daljeg razvoja. U svim djelovima zemlje, povećana je ukupna proizvodnja i društveni proizvod, povećan je životni standard i lična potrošnja, poboljšana je ishrana stanovništva i zdravstvena zaštita, produžen je životni vek, a opala je smrtnost stanovništva, posebno novorođenčadi. Sem toga, povećan je broj školovanog stanovništva i posebno su postignuti uspjesi u školovanju srednje stručnih i više i visokostručnih kadrova. U velikom procentu, smanjena je nepismenost stanovništva. Danas, skoro sva djeca školskog uzrasta pohađaju osnovnu školu.

Stanovništvo socijalističkih republika i pokrajina

Stanovništvo u hiljadama	SFRJ	BiH	Cma Gora	Hrvat-ska	Make-donija	Slove-nija	Srbija			
							svega	Srbija he/, po-krajina	Koso-vo	Vojvo-dina
1948	15842	2564	377	3780	115.3	1440	6528	4154	733	1641
J 991	23516	4365	615	4784	2034	196.3	9779	5809	1956	2014
Forasi stanovništva u %	50.3	76.1	70.9	23.9	76.8	35.6	51.3	40.8	170.5	24.8
Učešće stanovništva 1991 = 100(1	KM)	19.0	2.7	19.7	8.9	8.2	41.5	24.5	8.3	8.6
Učešće poljop.stan.u !981.	19.9	17.3	1.35	15.2	22.2	9.4	25.4	27.6	24.6	19.9

Prvi posleratni popis stanovništva, izvršen je 1948, a poslednji u SFR Jugoslaviji 1991. godine. Međutim, detaljniji podaci o stanovništvu iz popisa 1991. godine ne postoje za SFR Jugoslaviju. Radi toga, za analizu o strukturi stanovništva koriste se podaci popisa stanovništva iz 1981. godine.

Broj stanovnika od 1948-1991. godine povećan je za 7.674 hiljada ili 48,6%. Najbrži rast stanovništva imale su privredno nedovoljno razvijene republike, a posebno visok porast stanovništva je zabeležen u Kosovo. Za 43 godine, na Kosovu se stanovništvo skoro tri puta povećalo. Najsporiji rast stanovništva, bio je u Hrvatskoj i Vojvodini. Na ovim područjima stanovništvo se povećalo svega za oko 1/4 u odnosu na broj stanovnika u 1948. godini. Prirodno nedovoljno razvijene republike (SR Bosna i Hercegovina, SR Crna Gora i SR Makedonija) i Kosovo u broju stanovnika u Jugoslaviji u 1948. godini, učestvovali su sa 30,5%, a u 1991. godini sa skoro 40%. To iznosi 55,3% povećanja ukupnog broja stanovnika

u Jugoslaviji. Ova područja karakterišu vrlo visoka stopa nataliteta i znatno smanjena smrtnost stanovništva. Na drugim područjima, pored pada smrtnosti, došlo je i do velikog pada rađanja stanovništva.

Dinamičan privredni i društveni razvoj doveo je, prije svega, do pozitivnih promjena u ekonomskoj strukturi stanovništva. Promjene su se kretale u pravcu vrlo izraženog preliivanja stanovništva iz poljoprivrede u nepoljoprivredne djelatnosti i dolaska stanovnika iz sela u gradove.

Učešće poljoprivrednog stanovništva u cjeloj zemlji, smanjeno je od 67,2% u 1948. na 20% u 1981. godini. U svim republikama, osim u Srbiji (bez Vojvodine) i Makedoniji, poljoprivredno stanovništvo je smanjeno ispod 20% u odnosu na ukupan broj stanovnika. Najmanji procenat poljoprivrednog stanovništva imala je Slovenija 1981. godine (9,4%). Sa tim procentom učestvuje i poljoprivredno stanovništvo u razvijenim zapadnim zemljama Evrope. Najveći procenat poljoprivrednog stanovništva bio je u Srbiji bez pokrajina (27,6%). Smanjenjem broja poljoprivrednog stanovništva otvoren je proces smanjenja agrarne prenaseljenosti i promjene starosne strukture na selu u korist starijeg stanovništva, koje je dobrim dijelom nesposobno za rad na poljoprivrednim poslovima.

Krupne promjene u ekonomskoj strukturi stanovništva i smanjivanje agrarne prenaseljenosti, rezultat su bržeg porasta zaposlenosti. Ukupan broj zaposlenih u cijeloj zemlji u društvenom sektoru povećan je od 1.684 hiljada u 1952. godini na 6.470 hiljada u 1990. od čega u privredi 5.521 hiljada. U svim republikama i pokrajinama postignuti su zapaženi rezultati u zapošljavanju.

Zaposleno osoblje u društvenom sektoru

Godina	SFRJ	BiH	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija			
							svega	Srbija bez pokrajina	Kosovo	Vojvodina
1952	1684	265	30	461	89	256	583	384	37	162
1990	6470	1026	159	1510	507	786	2482	1669	209	604
Indeks	384	387	530	327	570	307	426	435	564	37.3

Broj zaposlenih se u cijelom poslijeratnom razdoblju u zemlji stalno povećavao. Broj zaposlenih u nedovoljno razvijenim područjima je brže rastao od jugoslovenskog prosjeka. Najbrži rast zaposlenosti ostvaren je u Makedoniji, Crnoj Gori i na Kosovu. Na svim područjima, zaposlenost je porasla u vremenu od 1952-1990. preko 3,8 puta. Jedino je Bosna i Hercegovina imala nešto veći porast od jugoslovenskog prosjeka, a daleko niži od ostalog djela nedovoljno razvijenih područja. Privredno nedovoljno razvijena područja, imala su u 1955. 25%, a u 1990. godini 29,3% od ukupnog broja zaposlenih u društvenom sektoru.

Privatni sektor u cijelom posleratnom periodu u Jugoslaviji zapošljavao je od 2-3% od ukupnog broja zaposlenih.

Broj zaposlenih žena je brže rastao od broja zaposlenih muškaraca (iznad 39% u 1990. godini, po jugoslovenskom prosjeku). Samo u Sloveniji, Hrvatskoj i Vojvodini procenat zaposlenih žena bio je veći od jugoslovenskog prosjeka. U ostalim republikama je bio niži do 1,3%. Međutim, na Kosovu procenat žena zaposlenih u društvenom sektoru privrede skoro je 2 puta niži od jugoslovenskog prosjeka.

I pored postignutih rezultata u oblasti zapošljavanja, problem aktiviranja radno sposobnog stanovništva i dalje je vrlo aktuelan, a posebno u nedovoljno razvijenim područjima, zbog relativne visokog prirasta stanovništva. Zbog nemogućnosti zaposlenja u zemlji i težnje za većim zaradama, sredinom šezdesetih godina je došlo do masovnijeg odlaska radnika na privremeni rad u inostranstvo. U 1971. godini, u inostranstvu je radilo 762 hiljade Jugoslovena iz svih republika i pokrajina. Apsolutno i relativno, najviše su odlazili zemljoradnici i lica bez kvalifikacija, ili sa nižim kvalifikacijama. Najveći broj radnika na privremenom radu u inostranstvu bio je iz Hrvatske (33%), Srbije (30%) i Bosne i Hercegovine (20%). Radnici sa nedovoljno razvijenih područja zaposleni u inostranstvu, činili su 1/3 od ukupnog broja lica privremeno zaposlenih u inostranstvu. Posljednjih godina, došlo je do ubrzanog opadanja broja onih koji su odlazili

u inostranstvo radi zapošljavanja, zbog čega je i broj lica koja traže zaposlenje u zemlji i dalje rastao.

Cjelokupni društveno-ekonomski razvoj SFR Jugoslavije poslije drugog svjetskog rata, karakteriše intenzivan rast ukupne privrede, praćen odgovarajućim porastom životnog standarda i radikalnim promjenama u ekonomsko-socijalnoj strukturi stanovništva. Sve republike i pokrajine, postigle su značajne rezultate u svim oblastima društvenog i ekonomskog života. Izmjenjena je slika njihove privredne razvijenosti, posebno kod nedovoljno razvijenih republika i Kosova.

Od 1952. do 1990. godine, društveni proizvod Jugoslavije uvećan je 6,1 puta. Sporiji rast društvenog proizvoda od prosječnog u zemlji ostvarile su Bosna i Hercegovina (5,2 puta), Kosovo (5,4 puta), Crna Gora (5,8 puta), od kojih sve tri spadaju u grupu nedovoljno razvijenih područja i Hrvatska (5,7 puta). Od nerazvijenih područja, jedino je Makedonija (6,8 puta) ostvarila veći porast društvenog proizvoda od jugoslovenskog prosjeka. Najveći rast je ostvaren u Vojvodini (7,5 puta) i Sloveniji (6,6 puta). U Srbiji van teritorija pokrajina, ostvaren je nešto viši društveni proizvod od jugoslovenskog prosjeka (6,2 puta).

Porast društvenog proizvoda nije bio vremenski ravnomjeran, niti je imao jednaku dinamiku rasta po republikama i pokrajinama. Mnogo je zavisilo od puštanja u rad novoizgrađenih industrijskih preduzeća i pogona kao i od rezultata poljoprivredne proizvodnje. Najbrži rast je ostvaren u desetogodišnjem periodu od 1956-1965 i to za cijelu zemlju (prosječno godišnje 7,4%), a najviši je bio u SR Srbiji (8,1%), od čega u Vojvodini 9,1%. Najmanji je bio u Bosni i Hercegovini (6,4%).

Društveni proizvod po stanovniku nije pratio opšta privredna kretanja za pojedina područja. Na to su svakako imale uticaja i razlike u stopi prirodnog priraštaja stanovništva. U periodu od 1952-1990. godine društveni proizvod po stanovniku povećan je za cijelu zemlju od 3.556 dinara u 1952. na 15.317 dinara u 1990 ili 4,3 puta više.

Društveni proizvod po stanovniku u SR Republikama i SA Pokrajinama

cijene 1972.

	u hiljadama			koeficijent porasla 1952=1
	1952	1	1990	
Jugoslavija	3556		15317	4.3
Bosna i Hercegovina	3204		10326	3.2
Crna Gora	2940		10989	3.7
Hrvatska	4068		19424	4.8
Makedonija . >	2397		9762	V 4.1
Slovenija	6102		30822	5.1
Srbija	3105		14052	• * 4.5
teritorija Srbije be/ SAP	3422		16064	4.7
Kosovo	1561		3349	2.2
Vojvodina	3005		18666	6.2

Najbrži rast društvenog proizvoda po stanovniku u posleratnom periodu, ostvaren je u Vojvodini 6,2 puta, a najmanji u Kosovu (svega 2,2 puta) i Bosni i Hercegovini 3,2 puta. Društveni proizvod u Sloveniji po stanovniku u 1990. godini, bio je 9,2 puta veći nego u Kosovu.

I pored ovako visokog rasta društvenog proizvoda po stanovniku u svim republikama i Vojvodini, sem u Kosovu, još više su povećane razlike u visini dohotka u 1990. godini između razvijenih i nerazvijenih dijelova zemlje u odnosu na 1952. godinu. U 1952. godini, društveni proizvod po stanovniku za privredno nedovoljno razvijena područja iznosio je 60,5% društvenog proizvoda po stanovniku razvijenih područja. Međutim, sporiji privredni razvoj nerazvijenih kroz čitav period, u 1990. godini smanjen je na 40,5% društvenog proizvoda po stanovniku razvijenih područja. Društveni proizvod po stanovniku u Sloveniji je u 1952. bio 4 puta veći od društvenog proizvoda po stanovniku na Kosovu, a u 1990. godini, 9 puta veći. Razlike ipak predstavljaju kvalitativno različito stanje u odnosu na razlike poslije oslobođenja, jer se pojavljuju na višem nivou razvijenosti privrede u cjelini. I pored posebne brige i dodatnih ulaganja u nerazvijena područja, ove razlike bile su neizbježne, s obzirom na zatečeni nivo razvijenosti republika i pokrajina, kao i zbog nedostatka dovoljne akumulacije u zemlji, koja bi omogućila da se s većim intenzitetom

aktiviraju raspoloživa bogatstva u nerazvijenim područjima. Drugi faktor je brži rast stanovništva u nerazvijenim područjima.

Postojale su velike razlike u potrebama za neprivrednim investicionim ulaganjima razvijenih i nerazvijenih područja. U razvijenim republikama se najvećim djelom ulagalo u poboljšanje kvaliteta postojećih objekata (škola, zdravstvenih ustanova i si) i opreme, dok su u nedovoljno razvijenim republikama građeni i opremani novi objekti zdravstva, školstva i si. Ne smije se izgubiti iz vida činjenica da su često građeni vrlo luksuzni objekti (upravne administrativne zgrade, razni domovi, biblioteke i si.) te da su i njihov broj i njihova oprema prevazilazili materijalne mogućnosti kojih nije bilo za takvu luksuznu izgradnju.

Bilo je mnogo slučajeva da su nerazvijene republike usmjeravale veliki dio svojih investicija na izgradnju bazne industrije i objekata, koji se brzo ne isplaćuju i kroz duži period investiranja ne donose dohodak. Posljednje dvije decenije struktura investicija u nerazvijenim područjima se mijenjala u korist prerađivačke industrije. Međutim, nije se vodila računa o tome da postoje isti kapaciteti u zemlji, zbog čega je dolazilo do duplih i nedovoljno korišćenih kapaciteta.

Najbrži razvoj u društvenoj privredi u svim republikama i pokrajinama postignut je u industriji. Industrija je imala odlučujuću ulogu u ubrzanju privrednog razvoja i u promjenama privredne i socijalne strukture republika i pokrajina. Industrija je ostvarila i najbrži rast od svih privrednih djelatnosti. Relativno visoke stope rasta industrijske proizvodnje, omogućile su privredno razvijenim djelovima zemlje, njihov dalji brži rast i razvoj u cjelini. Za privredno nedovoljno razvijena područja, razvoj industrije je predstavljao početnu fazu savlađivanja sveukupnog privrednog razvoja tih područja. Industrija je zauzela prvo mjesto u ukupnoj proizvodnji u zemlji i njeno učešće u ukupnom društvenom proizvodu u 1989. godini iznosilo je 51,6%, dok je poljoprivreda učestvovala sa 12,2%. U privredno nedovoljno razvijenim područjima učešće industrije u

ukupnom društvenom proizvodu tih područja u 1989. godini iznosilo je 54,1%, a u poljoprivredi 11,7%.

U formiranje društvenog proizvoda u 1989. godini industrija nerazvijenih područja imala je veće, a poljoprivreda manje učešće od ostvarenog društvenog proizvoda u razvijenim područjima u industriji i poljoprivredi.

Fizički obim industrijske proizvodnje u periodu od 1939-1990. godine povećan je u Jugoslaviji 22 puta. Izričito visok rast u tom periodu bio je u Crnoj Gori i Makedoniji, budući da su to bila najnerazvijenija područja prije drugog svjetskog rata. Niži rast od jugoslovenskog prosjeka bio je u Hrvatskoj, Sloveniji i Vojvodini - područjima sa prosječno najrazvijenijom industrijom prije rata.

Indeks industrijske proizvodnje

	1952	1990	Indeks 1990/1952	1939=1	
				Koeficijent porasta 1939=1	
				1990	
Jugoslavija	69	906	13.1	22	
Bosna i Hercegovina	611	950	15.8	28	
Crna Gora	64	2256	35.2	119	
Hrvatska	68	696	10.2	16	
Makedonija	64	2004	31.3	84	
Slovenija	69	691	10.0	• 17	
Srbija	70	1099	15.7	25	
Srbija bez povr.SAP	66	1219	18.5	31	
Kosovo	79	811	10.3	14	
Vojvodina	70	950	1.3.6	18	

U odnosu na 1952. godinu, industrijska proizvodnja je u 1990. bila 13,1 puta veća za cijelu zemlju. Veći porast ostvaren je u Crnoj Gori (35,2 puta), u Makedoniji (31,3 puta), u Srbiji bez podataka za pokrajine (18,5 puta) i u Bosni i Hercegovini (15,8 puta).

Prosječne godišnje stope rasta u industriji u svim republikama i pokrajinama, bile su različite. U vremenu od 1956-1990. prosječna godišnja stopa rasta industrijske proizvodnje za cijelu zemlju iznosila je 6,5%. Nižu stopu rasta ostvarile su Hrvatska (5,7%), Slovenija (6,2%) i Kosovo (6,3%). Na nivou jugoslovenske godišnje stope rasta bile su Bosna i Hercegovina i Vojvodina (6,6%), dok su znatno više stope rasta imale Srbija bez pokrajina (7,4%), Makedonija (8,9%) i Crna Gora (9,3%).

U razvoju industrije, osnovnog pokretača izvlačenja zemlje iz ekonomske zaostalosti i prevazilaženja regionalnih razlika u stepenu razvijenosti, posebna pažnja bila je posvećena izgradnji kapaciteta za proizvodnju elektroenergije, uglja, čelika, obojenih metala i za preradu drveta. Ovakva struktura ulaganja bila je odraz opšte razvojne politike i privrednih resursa. To se naročito odnosilo na privredno nedovoljno razvijena područja čiji su privredni resursi raspolagali osnovama za ovakva ulaganja i razvoj, i, preko kojih su ostvareni najveći efekti razvoja za cijelu zemlju.

Težište u razvoju industrije, dato je energetske, sirovinske i reproduktivne granama zbog raspoloživih privrednih bogatstava, posebno na privredno nedovoljno razvijenim područjima. Kao rezultat ulaganja u elektroprivredu, u 1990. je proizvedeno 72 puta više električne energije, nego u 1946. godini. To se naročito odnosi na privredno nedovoljno razvijena područja na čijoj teritoriji je 1946. godine proizvedeno svega 121 milion kilovata električne energije. U 1990. godini, na ovim područjima proizvedeno je 26.757 miliona kilovata električne energije ili 221 puta više. Proizvodnja električne energije sa ovih područja učestvovala je u 1990. godini sa 32,5% u ukupnoj jugoslovenskoj proizvodnji. U Srbiji je u 1990. godini proizvedeno 141 puta više električne energije nego 1946. i proizvodnja u 1990. godini učestvuju sa skoro 1/2 ukupne proizvodnje u zemlji.

Proizvodnja nekih industrijskih proizvoda

		Jugoslavija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija	Srbija bez pokrajina	Kosovo	Vojvodina
Električna energija	1946	1160	103	2	266	16	440	275	-	-	64
mil.KW	1990	82482	14632	2207	8748	5755	12399	38741	3307	416.3	1517
Ugalj hilj. tona	1946	6652	1747	-	1168	17	2044	1676	-	-	-
	1990	75848	17926	1753	173	6635	5583	43778	35026	8752	-
Sirovo gvožđe	1946	84	32	-	19	-	33	-	-	-	-
hilj.lona	1990	2313	1284	-	209	53	-	767	767	-	-
Valjana roba	1946	171	71	-	-	-	78	22	-	-	-
hilj.lona	1990	17572	546	22	1952	6915	7468	647	642	-	5
Mašine /a induslriju	1946	2	-	-	1	-	1	-	-	-	-
hilj.lona	1990	51.1	2.2	-	11	-	12	26	16	-	10
Poljoprivredne mašine hilj.lona	1946	4	-	-	0.42	14	0.6	3	-	-	-
	1990	74.3	2.2	-	19.5	1.3	15.0	36.5	27.5	-	9
Cigla,milion komada	1946	324	20	3	113	5	46	1.37	-	-	-
	1990	3594	458	-	760	503	250	162.3	904	53	666
Cement,hilj. tona	1946	698	2	-	348	-	151	197	-	-	-
	1990	7954	797	-	2653	639	1143	2723	1226	290	1206
Sapuni i deterdženti hilj.lona	1946	10	0.3	-	0.8	3.4	1	2.5	-	-	-
	1990	32.2	10	-	2.4	15	20	80	54	-	26
Pamučne i vunene tkanine u (XKl m ²	1946	105	2	-	-	31	2	21	-	-	-
	1990	350	34	-	1	56	55	102	88	7	7
Tjestenine	1946	18	-	-	11	1	2.6	3.4	+	-	-
hilj.lona	1990	65	5	-	16	1	13	30	6	5	19

U 1990. proizvodnja uglja je bila 11,4 puta veća nego u 1946. godini. Privredno nedovoljno razvijena područja su sa 20 puta većom proizvodnjom u 1990. u odnosu na 1946. godinu ostvarila najveću proizvodnju i njihovo učešće u jugoslovenskoj proizvodnji skoro se udvostručilo. Ova područja su u 1946. proizvela 1/4 jugoslovenske proizvodnje uglja, a 1990. godine - jednu polovinu.

Kao trećem energetsom potencijalu, proizvodnji nafte i gasa, posvećeno je dosta pažnje, a investiciona ulaganja su bila prilično velika iako područje SFRJ, prema do sada postignutim rezultatima istraživanja, ne pokazuje dobre rezultate za proizvodnju nafte i gasa. Ipak se ne može zanemariti ono što je postignuto. U 1949. godini, proizvedeno je svega 63

hiljade tona sirove nafte i 8,3 miliona m³ prirodnog gasa. U 1990. godini proizvedeno je 3.145 hiljada tona sirove nafte (50 puta) i 2559 miliona m³ prirodnog gasa (320 puta više). Cjelokupna proizvodnja sirove nafte i prirodnog gasa ostvarena je u Hrvatskoj i Srbiji.

Privredno nedovoljno razvijena područja, proizvela su u 1990. godini 58% jugoslovenske proizvodnje sirovog čelika. Na jugoslovenskom prostoru, proizvodnja čelika u 1990. godini povećana je 27,5 puta u odnosu na 1946. godinu. Na privredno nedovoljno razvijenim područjima proizvodnja je povećana 40 puta i ostvarena je samo u SR Bosni i Hercegovini.

Nedovoljno razvijena područja su razvoj industrije na svojoj teritoriji ostvarivala dobrim djelom preko proizvodnje sirovina i bazične industrije, koristeći bogatu sirovinsku osnovu na svojoj teritoriji. Međutim, u strukturi industrije, izvršene su korenite promjene. Pored proizvodnje sirovina i razvoja klasičnih prerađivačkih grana (tekstil, koža, građevinski materijal i dr.) u industriji nedovoljno razvijenih područja, kasnijih posleratnih godina, zastupljen je asortiman proizvoda savremenih industrijskih grana: frižideri, televizori, motori, elektrooprema i dr. To je postignuto zahvaljujući značajnoj zastupljenosti naučnih, tehničkih i tehnoloških kadrova u industriji i njihovim kreativnim sposobnostima.

Međutim, razvijene socijalističke republike, zasnivale su svoj razvoj manje na proizvodnji sirovina i repromaterijala, a više na tehnologiji visoke prerade i proizvodnji gotovih proizvoda. Proizvodnja mašina za industriju, koja je u 1990. bila veća 25 puta, ili proizvodnja poljoprivrednih mašina, čija je proizvodnja bila 19 puta veća nego u 1946. godini, razvijale su se, uglavnom, u Srbiji (bez Kosova), Sloveniji i Hrvatskoj.

Svaka republika i pokrajina nastojala je da zaokruži svoju privredu, počev od sirovinske i energetske osnove, pa do prerađivačke industrije širokog spektra. Zbog toga je dolazilo do dupliranja kapaciteta za istu proizvodnju i do izgradnje fabrika ispod tehnološkog optimuma. Velika ulaganja u razvoj, nisu se adekvatno odrazila na rezultate proizvodnje i podizanje nivoa privredne razvijenosti. Ekstenzivnim razvojem industrije, zapostavljen je razvoj ostalih djelatnosti, a posebno poljoprivrede.

Pored velikog rasta proizvodnje, u industriji je znatno porasla i produktivnost rada. U odnosu na 1952. u 1990. godini, produktivnost rada

porasla je 3,1 puta. Povećanje produktivnosti rada je bila najveće u industriji Makedonije (3,8 puta). Brži rast od jugoslovenskog prosjeka produktivnosti rada ostvaren je u Sloveniji i Srbiji (3,3 puta) dok je stopa rasta u Hrvatskoj bila ista kao i u Jugoslaviji (3,1 puta). Niži rast produktivnosti rada u industriji od jugoslovenske produktivnosti imale su Bosna i Hercegovina (2,8 puta) i Crna Gora (2,6 puta). Stope rasta produktivnosti rada po desetogodištima bile su različite. Najbrža stopa rasta bila je u vremenu od 1961-1970. i iznosila je za cijelu zemlju 5,5 puta, a za Makedoniju 9,6 puta. Posljednjih 10 godina postojanja SFR Jugoslavije, stopa rasta produktivnosti rada, samo da nije rasla, nego je u tom periodu opala skoro za polovinu u odnosu na rast iz 1952-1990. godine. Najveći pad i proizvodnje i produktivnosti rada bio je u 1989. i 1990. godini.

I pored znatnog pada industrijske proizvodnje u 1990. godini, njeno učešće za cijelu zemlju iznosilo je 44% u društvenom proizvodu. Učešće industrije u društvenom proizvodu iznad jugoslovenskog učešća ostvareno je u Makedoniji (54%), Bosni i Hercegovini (51%) i Sloveniji (47%). Za jedan do dva procenta manje učešće industrije u društvenom proizvodu ostvareno je u Srbiji i njenim djelovima, dok je znatno niže učešće ostvareno u Hrvatskoj (37%). Najniže učešće industrije u društvenom proizvodu, bilo je u Crnoj Gori (35%). Podaci pokazuju da su dvije republike iz grupe nedovoljno razvijenih područja imale veće učešće industrije u društvenom proizvodu, a jedna znatno manje od jugoslovenskog prosjeka.

Međutim, učešće industrije u društvenom proizvodu svake republike i pokrajine u periodu od 1952-1990. pokazuje različitu sliku. Industrija je u društvenom proizvodu u ovom periodu povećavala svoje učešće za cijelu zemlju 2 puta, u Crnoj Gori 4,7 puta, u Makedoniji i Bosni i Hercegovini skoro 3 puta, na Kosovu dva puta, na teritoriji Srbije bez Kosova 2,3 puta, u Hrvatskoj 1,6 puta i najmanje u Sloveniji - 1,4 puta. U sve tri republike sa privredno nedovoljno razvijenog područja, formiranje društvenog proizvoda industrije, bilo je veće nego u zemlji kao cjelini.

U razvoju svih republika i pokrajina, značajnu ulogu imalo je i unapređenje poljoprivrede iako su stope rasta u poljoprivredi bile znatno niže nego u drugim oblastima, a pogotovu u industriji. Veliki napredak poljoprivrede ogleda se u tehničkoj opremljenosti (kombajni, traktori i dr.) i

znatnom povećanju upotrebe vještačkih đubriva, u odnosu na raniji period. Ali, i pored povećanja upotrebe vještačkih đubriva u zemlji u cjelini, ipak potrošnja znatno zaostaje za potrošnjom vještačkih đubriva u zemljama zapadne Evrope.

	godina	<i>Poljoprivredna proizvodnja</i>				učešće u% u društvenom proizvodu		
		Industrijska proizvodnja 1955=100	Prosječni prinosi po hektaru - tona			1952	J	1990
			pšenica	kukuruz	šećerna repa			
Jugoslavija	1947		0.92	1.73	16.8	.30	16	
	1990	906	4.25	3.02	37.8			
Bosna i Hercegovina	1947		0.77	1.22	15.4	27	14	
	1990	950	3.37	3.06	42.7			
Crna Gora	1947		0.71	1.36	.	39	14	
	1990	2256	2.98	1.44				
Hrvatska	1947		0.90	1.68	12.0	27	14	
	1990	696	5.02	3.87	40.4			
Makedonija	1947		0.76	1.37	.			
	1990	2004	2.05	1.93	27,(1	40	16	
Slovenija	1947		0.84	1.35	.			
	1990	691	4.59	5.15	45.4	20	8.5	
Srbija	1947		1.03	1.93	19.3	18.4		
	1990	1099	4.39	2.63	37.1	37	18	
Srbija bez SAPV	1947		0.97	1.53	17.0			
	1990	1220	3.75	2.38	31.8	34	15	
Kosovo	1947		0.94	1.45	.			
	1990	811	3.40	1.27	25.7	49	30	
Vojvodina	1947		1.12	2.54	19.5			
	1990	950	5.25	3.08	38.4	43	26	

Ukupna poljoprivredna proizvodnja u Jugoslaviji u fizičkom obimu, porasla je u posleratnom periodu 2,5 puta. Najniži rast bio je u Hrvatskoj i Sloveniji (2,2 puta). Na prostoru nedovoljno razvijenih republika i pokrajine Kosovo, rast poljoprivredne proizvodnje je bio veći od jugoslovenskog prosjeka. Cijela teritorija Srbije je imala najveći rast (3,1 puta). U svim republikama i pokrajinama ostvareni su znatno veći prinosi

po hektaru svih kultura. Prinosi su varirali i po godinama i po republikama i pokrajinama, zavisno od vremenskih uslova i agrotehničkih mjera. Prinos pšenice po hektaru u 1990. povećan je u cijeloj zemlji 4,6 puta u odnosu na 1947. godinu, kukuruza 1,8 puta, šećerne repe 2,3 puta. Prosječni prinosi kukuruza po hektaru u republikama i pokrajinama u 1990. godini, bili su vrlo različiti i ovisni u prvom redu, od vremenskih prilika za svako područje.

S obzirom na veličinu obradivih površina i prinosa u ratarstvu, na teritoriji Srbije, u toku cijelog posleratnog vremena, ubrano je preko 50% osnovnih ratarskih kultura. U 1990. godini, na teritoriji Srbije proizvedeno je 60,5% pšenice, 53,7% kukuruza i 73% šećerne repe od ukupne jugoslovenske proizvodnje.

U svim republikama i pokrajinama, smanjeno je učešće poljoprivrede u ukupnom društvenom proizvodu oko 2 puta od 1952-1990. godine. Najveće smanjenje je ostvareno u Crnoj Gori (skoro 3 puta), a najmanje na Kosovu sa svega 60%. Slovenija ima najmanje učešće poljoprivrede u društvenom proizvodu, svega 8,5%, što odgovara visoko razvijenim privredama Zapadne Evrope.

Saobraćaj je jedna od osnovnih privrednih grana za privredni i društveni razvoj svake zemlje. Odmah poslije oslobođenja, sve republike i pokrajine posvetile su posebnu pažnju obnovi porušenog djela saobraćajnica u toku rata, kako bi se stvorili uslovi za razvoj drugih privrednih grana i omogućila cirkulacija stanovništva i robe. S obzirom na vrlo razgranatu saobraćajnu infrastrukturu i velika ulaganja u ovoj oblasti, sigurno je, da razvoj saobraćaja spada među najkrupnija dostignuća našeg posleratnog razvoja. Izgradnja novih puteva, izgradnja i modernizacija željezničkog saobraćaja, obnova i izgradnja morskih i riječnih plovnih kapaciteta i luka, avionski saobraćaj i poštansko-telegrafski saobraćaj, kao i saobraćaj veza, imali su veliki značaj za prosperitet svake republike i pokrajine, pošto saobraćajnice nisu više predstavljale usko grlo u njihovom razvoju.

Putna mreža i automobili po republikama i pokrajinama

	Putevi koji imaju savremeni kolovoz u km				Broj putničkih automobila u hiljadama			
	1951	učešće u %	1990	učešće u %	1951	učešće u %	1990	učešće u %
Jugoslavija	2318	100	77306	100	6916	100	3510.8	100
Bosna i Hercegovina	42	1.8	11436	14.8	295	4.2	436.9	13.3
Crna Gora	10	0.4	3085	4.0	122	1.8	62.6	1.8
Hrvatska	944	41.0	23305	30.0	2031	29.4	86.31	24.5
Makedonija	14	0.6	5091	6.5	320	4.6	2.308	6.6
Slovenija	652	28.5	10525	13.6	2071	30.0	547.5	15.6
Srbija	656	28.6	23864	31.1	2077	30.0	1342.8	38.7
Terit. Srbije van teritorije pokrajina	343	14.9	16687	22.1	.	.	913.6	26.
Kosovo	18	0.8	2090	2.5	.	.	99.7	2.8
Vojvodina	295	23.0	5087	6.5	.	.	329.5	9.4

Preko nivoa i razvijenosti saobraćaja jasno se sagledava privredni razvitak i napredak zemlje. Jugoslavija je 1951. godine imala 71,4 hiljade puteva sa savremenim kolovozom. U Godišnjaku Kraljevine Jugoslavije iz 1940. godine ne postoji, radi uporedivosti, ni jedan podatak o drumskom saobraćaju (putevima i automobilima), te se pretpostavlja da je drumski saobraćaj bio u cjelini nerazvijen. Nasuprot tome, za željeznički saobraćaj postoje vrlo detaljni podaci i o broju prevezenih putnika i proputovanih kilometara, pa čak i po klasama sjedišta.

Krajem 1990. Jugoslavija je imala 124.4 hiljade kilometara svih puteva ili 74% više nego 1951. godine. Ne samo da je mreža puteva povećana za 3/4, što je doprinjelo bržem privrednom razvoju zemlje, nego je i njihova oprema i vrsta kolovoza doživjela velike promjene. Magistralni putevi sa savremenim kolovozom u 1990. godini učestvovali su sa 14%, regionalni sa 26% i lokalni sa 60% u ukupnoj putnoj mreži. Po vrsti kolovoza, putevi sa betonskom, asfaltnom i kocka podlogom učestvuju sa 62%, tucanik sa 26% i zemljani sa 12%. Do 1970. godine, u Jugoslaviji je bilo 9 kilometara autoputeva, a 1990. godine 986. Autoputevi su izgrađeni uglavnom na teritoriji razvijenih republika i Vojvodine (91%), dok na teritoriji Crne Gore i Kosova, nije bilo ni jednog kilometra autoputa. U SFR Jugoslaviji je od 1951. do 1990. godine modernizovano i izgrađeno 74.990

km novih puteva a preko 62% svih puteva osposobljeno je za sve vrste drumskog saobraćaja sa podlogom od betona, asfalta ili kocke. Privredno nedovoljno razvijena područja u 1951. godini, imala su svega 84 km savremenih puteva. U pomenutom periodu, izgrađeno je na ovim područjima 21.618 km modernih puteva, i učestvovali su sa 28% u savremenoj putnoj drumskoj mreži zemlje. Ovako velikom izgradnjom puteva cijela zemlja ispresjecana je danas modernim druskim saobraćajnicama koje daju sve krupniji doprinos u razvoju privrede cijele zemlje. Sva značajnija mjesta su uglavnom povezana savremenim putevima kao i sa svim glavnim pravcima svih djelova zemlje.

Uporedo sa modernizacijom putne mreže, razvijala se i motorizacija. Od 1951. do 1990. godine, broj putničkih automobila povećan je preko 507 puta. Na teritoriji nedovoljno razvijenih područja (bez Kosova) bilo je svega 737 putničkih automobila u 1951. godini. Za 40 godina broj automobila na ovom području dostigao je 830.000 ili preko 1.126 puta više. I ovi pokazatelji ocrtavaju razvoj Jugoslavije, kao i nivo standarda u odnosu na predratno stanje, ili na ono odmah prvih godina poslije ratnog vremena. Na teritoriji razvijenih republika (Srbija bez Kosova) bilo je preko 3/4 putničkih automobila u 1990. godini.

Željeznički saobraćaj je osjetno zaostajao iza potreba. Od cjelokupne željezničke mreže od 9.647 km dužine pruge u 1939. godini, na uzani kolosek je otpadala jedna četvrtina i to, uglavnom na teritoriji privredno nedovoljno razvijenih područja. Do 1978. godine ukinute su sve pruge uzanog kolosjeka, a elektrificirano je 40% pruga, čime je postignuto povećanje komercijalnih brzina, kvaliteta usluga i sigurnosti željezničkog saobraćaja.

Značajni su rezultati postignuti i u poštansko-telegrafskom saobraćaju na svim područjima zemlje, mada on još uvijek u potpunosti ne zadovoljava sadašnji stepen razvoja privrede. Broj telefonskih aparata povećao se za cijelu zemlju od 415 hiljada u 1965 godini na 4.881 hiljada ili skoro 12 puta u 1990. godini. Na nešto manje od pet stanovnika, dolazio je po jedan telefonski aparat u 1990. godini. Na teritoriji nedovoljno razvijenih područja u 1990. godini, bilo je 1.316 hiljada telefonskih aparata na 9.274 hiljada stanovnika ili jedan telefonski aparat na 7 stanovnika. U SR Sloveniji na tri stanovnika dolazio je jedan telefonski aparat.

Tercijalni sektor (trgovina, turizam, zanatstvo i ostale privredne usluge) na cijeloj teritoriji Jugoslavije razvijao se, u prvom redu, kao rezultat porasta ukupne materijalne proizvodnje i životnog standarda stanovništva, čime je za svaku republiku i pokrajinu bila predodređena i njegova razvojna dinamika u strukturi ukupnih društvenih aktivnosti. U razvoju ovih djelatnosti, postignut je značajan napredak u modernizaciji kapaciteta, savremenijem poslovanju i bogatijem i raznovrsnijem snabdjevanju.

Promet u milionima dinaru

cijene 1972

	Trgovina na malo u mil. dinara			Ugostiteljstvo u mil.din.			Turizam Dolasei stranih turistata u hiljadama		
	1952	1988	koefici- jent rasta 1952=1	1952	1988	koefici- jent rasta 1952=1	1952	1990	koefici- jent rasta 1952=1
Jugoslavija	14597	140673	9.6	5740	20667	3.6	129	7880	61
Bosna i Heeegovina	2064	18526	9.0	688	2196	3.2	7.1	321	45
Crna Gora	309	2641	8.5	139	704	5.1	1.6	305	191
Hrvatska	3687	38638	10.5	1818	8722	4.8	66.4	5020	76
Makedonija	1013	7260	7.2	285	850	3.0	4.7	258	55
Slovenija	2215	24796	11.2	977	3418	3.5	29.8	1095	37
Srbija	5309	48812	9.2	1833	4777	2.6	19.5	881	45
Terit. Srbije bez teritorije pokr.	-	33018	-	-	3543	-	-	779	-
Kosovo	-	3617	-	-	290	-	-	16	-
Vojvodina	-	12177	-	-	944	-	-	86	-

Porast materijalnih mogućnosti stanovništva u posleratnom periodu, doveo je do povećanja njegove kupovne moći i do povećanja obima potrošnje kao pozitivnih strukturnih promjena u ličnoj potrošnji. Promet u trgovini na malo, izražen u stalnim cijenama, s obzirom na bolju snabdjevenost, bogatiji asortiman i znatno proširenu trgovinsku mrežu, povećan je u Jugoslaviji, od 1952-1988. godine, 9,6 puta. Najveći porast ostvarile su razvijene republike (Slovenija 11,2 puta i Hrvatska 10,5 puta, dok su tri privredno nedovoljno razvijene republike i Srbija, imali manji promet od porasta u cijeloj zemlji.

Ista tendencija kretanja prometa, samo u manjem povećanju i obimu ostvarena je i u prometu u ugostiteljstvu. Jedino u Crnoj Gori promet je bio nešto veći (5,1 puta) od jugoslovenskog prosjeka, zbog brzog razvoja turizma i obima potrošnje u domaćem i inostranom turizmu.

Jugoslavija je zbog svojih prirodnih ljepota predstavljala posebno i jedinstveno turističko područje. Tu su se na relativno nevelikom prostoru nalazili svi prirodni uslovi za raznovrsno turističko uživanje. Koristeći sve blagodeti ljepote naše zemlje i sve mjere koje su preduzimate u razvoju turizma (poboljšanje saobraćaja, bolji smještaj i bolje usluge, slobodan ulazak u zemlju, otklonjena opasnost od blokade zemalja Varšavskog pakta i dr.), naročito od 1957. godine, strani turisti su počeli masovno je posjećivati našu zemlju. Za 38 godina, tj. od 1952-1990. godine, broj stranih turista povećao se na 129 hiljada na 7.880 hiljada ili 61 put. Najbrži rast inostranog turizma, ostvaren je u primorskim mjestima. U Crnoj Gori je u ovom periodu posjeta stranih turista povećana za 191, a u Hrvatskoj 76 puta. Jedino u ove dvije republike, stope porasta turističkog prometa stranih turista bile su veće od jugoslovenske stope rasta. U Hrvatskoj je u 1990. godini boravilo 63,7% stranih turista. Najobjektivnija mjera obima turističkog prometa je broj noćenja turista. U 1990. godini bilo je ukupno 88.373 hiljade noćenja. Isti broj noćenja, ostvaren je u domaćem i inostranom turizmu. U Hrvatskoj noćilo je 10% više turista nego u svim drugim republikama i pokrajinama, a od toga preko 3/4 stranih turista.

Spoljnotrgovinska razvijenost Jugoslavije imala je stalan i dinamičan razvoj poslije oslobođenja. Pa i pored toga, obim robne razmjene sa drugim zemljama bio je mali zbog relativno nedovoljne razvijenosti njene privrede. Svih posleratnih godina, Jugoslavija je imala trgovinski deficit u robnoj razmjeni i on je varirao iz godine u godinu, kako za cijelu zemlju, tako i za sve republike i pokrajine. Indeks fizičkog obima izvoza robe u 1990, porastao je 8,9 puta, a uvoza 7 puta u odnosu na 1955. godinu. Jedino tri republike Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Slovenija imale su posljednjih pet godina veći izvoz od uvoza. U ostalim republikama i pokrajinama, bilo je obrnuto. Najveći deficit u spoljno trgovinskoj razmjeni imala je Hrvatska. Dugotrajni deficit trgovinskog bilansa i otpлата inostranih

dugova, opterećivali su jugoslovensku privredu, tako da taj problem nije nikako savladan. Učešće pojedinih republika i pokrajina u strukturi jugoslovenskog izvoza i uvoza mjenjao se i po obimu, i po djelatnostima, i po stepenu obrade robe.

Učešće socijalističkih republika i autonomnih pokrajina u izvozu i uvozu Jugoslavije

	Izvoz			Uvoz		
	1971	1	1990	1971	1	1990
Jugoslavija*	100		100	100		100
Bosna i Hercegovina	10.4		14.4	9.2		9.8
Crna Gora	1.1		1.6	1.5		1.1
Hrvatska	27.8		20.4	22.7		23.5
Makedonija	4.8		4.1	5.5		6.0
Slovenija	18.4		28.8	18.8		25.1
Srbija	37.5		30.2	28.2		33.4
Srbija bez podataka za pokrajine	28.4		20.8	22.9		21.0
Kosovo	1.0		1.2	0.7		1.0
Vojvodina	8.1		8.2	4.6		11.4

* Ra/lika oil 0,5% kod izvoza i 0,1% kod uvoza je uvoz i izvoz Federacije

Hrvatska i Srbija imale su znatan pad učešća u cjelokupnom izvozu Jugoslavije, a Slovenija i Bosna i Hercegovina su znatno povećale svoje učešće od 1971-1990. godine. Slovenija i Srbija imale su znatno povećanje u učešću jugoslovenskog uvoza u 1990. godini u odnosu na 1971. godinu, nego druge republike i Kosovo.

Učešće privredno nedovoljno razvijenih područja u izvozu cijele zemlje bilo je veoma malo. Od 1971-1990. godine, njihovo učešće je povećano za 4% tj. od 17,3 na 21,3%. Učešće u jugoslovenskom uvozu, nedovoljno razvijenih područja u 1990. godini je od 17,9% povećano za svega 1% u odnosu na 1971. godinu. Nedovoljno razvijena područja, imala su procentualno mnogo manji deficit u robnoj razmjeni sa inostranstvom u 1990. godini nego razvijena područja zemlje. Nedovoljno razvijena područja su pokrivala svoj uvoz sa 90% izvoza, dok su razvijena područja svoj uvoz pokrivala sa 73,8% što znači da je najveći dio deficita u robnoj razmjeni sa inostranstvom i opterećenje platnog bilansa zemlje proizilazilo iz nepokrivenosti uvoza, izvozom razvijenih područja Jugoslavije.

U posleratnom periodu, posebni naponi su ulagani u rješavanju povećanja standarda stanovništva. Prije rata Jugoslavija je imala vrlo nizak standard stanovanja. Pored toga, ratna razaranja uništila su i onesposobila veliki dio i onako malih privrednih potencijala kao i veliki dio stambenog fonda, a naročito u krajevima u kojima je dolazilo do čestih i teških borbi sa okupatorom.

Izdvojena sredstava za izgradnju stambene i komunalne djelatnosti u posleratnom periodu iznosila su preko 24% ukupnih investicija. Naročito intenzivna stambena izgradnja odvijala se poslije 1970. godine.

Stambena izgradnja

	Jugoslavija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija	Srbija bez pokrajina	Kosovo	Vojvodina
Broj izgrađenih stanova tihilj (1953-1990)	4252	928	105	918	314	370	1617	1072	209	336
Prosječna površina slana na lice nr										
1951	8.7	5.8	6.7	9.8	6.9	10.5	9.3	8.3	6.8	13.0
1989	19.2	16.0	16.8	22.1	17.6	23.6	18.9	19.6	10.7	24.7
Broj stanova hilj. 1989	7252	1266	168	1594	539	687	2997	1960	29.3	745
% stanova sa električnim instalacijama	96.4	94.2	94.5	96.1	96.4	98.9	96.9	97.0	95.6	97.2
% stanova sa vodovodom	72.2	66.2	67.7	74.5	72.0	93.0	69.0	68.6	45.4	79.4
% stanova sa kupatilom	57.5	53.2	56.8	62.3	56.3	75.3	52.8	54.4	30.3	57.5

Napore u učinjene u posleratnom periodu na teritoriji Jugoslavije u poboljšanju i podizanju standarda stanovanja, pokazuje gornja tabela. Za 37 godina izgrađeno je nešto manje od 60% postojećeg ukupnog stambenog fonda. U republikama, koje su imale vrlo nizak standard stanovanja, i u kojima su ratna razaranja stambenog fonda bila vrlo velika, novosagrađeni stanovi učestvuju sa višim procentom od jugoslovenskog prosjeka. U Bosni i Hercegovini novoizgrađeni stanovi u stambenom fondu učestvuju sa 73%, na Kosovu sa 71%, a najmanje učešće je u Vojvodini sa 45%. Prosječna površina stana na jedno lice, od 1951-1989. godine povećano je preko 2 puta u svim dijelovima zemlje sem Kosova. Najveće povećanje ostvareno je u privredno nedovoljno razvijenim republikama (2,6 puta). Ogromni su

rezultati postignuti u povećanju stambenog prostora na jedno lice i po tome smo se približili srednje razvijenim zemljama Evrope.

Karakteristično je da su uslovi stanovanja na selu prije rata bili vrlo loši (tu je živjelo skoro 90% stanovnika u nedovoljno razvijenim područjima). Stanovanje i spavanje u velikom broju domaćinstava, bilo je pored otvorenog ognjišta, na podu i sa stokom, u zgradama sa zemljanim podom i dr. Danas toga nema i nestalo je takvog života prije više godina, čak i u najzabaćenijim selima. Danas skoro svi stanovi u Jugoslaviji imaju električnu struju, oko 3/4 stanova ima vodovod i preko 1/2 stanova ima kupatilo. Nedovoljno razvijena područja (sem Makedonije) nisu dostigla jugoslovenski prosjek u ova tri stambena elementa.

Pored značajnog poboljšanja uslova stanovanja, jedan od elemenata standada je i snabdjevenost domaćinstava trajno potrošnim dobrima. U 1988. godini nije bilo ni jednog domaćinstva, bilo na selu ili u gradu, da nije imalo štednjak, ili na čvrsto gorivo ili električni, plinski ili kombinovani električno-plinski. Preko 90% poljoprivrednih domaćinstava u svim republikama i pokrajinama imalo je štednjake na čvrsto gorivo a pored toga, električne štednjake je imalo preko 50%. Nepoljoprivredna domaćinstva su koristila (preko 80%) električne ili kombinovane električno-plinske štednjake, dok ih je oko 40% posjedovalo i štednjake na čvrsto gorivo.

Frižiderom je raspolagalo 88,6 posto domaćinstava u zemlji i to od 73,0% na Kosovu do 93,8% u Sloveniji.

Mašinama za pranje rublja bilo je snabdjeveno 67,4% domaćinstava u cijeloj zemlji i to 36,4 domaćinstva na Kosovu, a u Sloveniji 95,2%. Crno-bijele i televizore u boji, posjedovalo je 90% domaćinstava. Snabdjevenost televizorima se kretala od 84% u Bosni i Hercegovini do 98% u Sloveniji. Bojlerima je bilo snabdjeveno 2/3 domaćinstava, a najmanje na Kosovu 44%.

U svim republikama i pokrajinama, snabdjevenost domaćinstava ovim trajno potrošnim dobrima uvećana je za dva do tri puta od 1968. do 1988. godine.

Snabdjevenost domaćinstava trajnim potrošnim dobrima u 1988.

Domaćinstvu ukupno =100

	SFRJ	Bosna i Her- cego- vina	Cma Gora	Hrvat- ska	Make- donija	Slove- nija	Srbija			
							svega	Srbija bez SAP	Koso- vo	Voj- vodina
Štednjaci električni i plinski-kombinovani	21.fi	9.0	5.1	41.2	5.8	66.2	9.0	6.5	2.5	17.9
Frižideri	88.6	88.6	9.1.8	88.9	87.8	93.8	87.1	87.7	7.1.0	90.7
Televizori	89.2	84.1	85.7	89.7	92.3	98.0	88.2	85.6	86.7	95.4
Mašine za pranje rublja	67.4	57.2	60.8	75.4	56.6	95.2	62.8	62.8	36.4	72.2
Mašine za pranje posuda	.1.1	1.6	2.4	4.5	1.2	7.6	2.2	2.7	0.8	1.4
Automobili	.18.5	27.6	29.1	42.9	41.2	66.1	33.9	15.5	23.3	33.4
Električni štednjak	64.7	75.4	86.8	38.7	84.7	26.6	78.7	82.2	70.8	72.2

Materijalni položaj domaćinstava jasno se odražava na njihovu snabdjevenost trajnim potrošnim dobrima. U Sloveniji, skoro sva domaćinstva imaju frižidere, televizore, mašine za pranje rublja, dok mašina za pranje posuda ima 2,5 puta više, nego u Jugoslaviji ili 9,5 puta više nego na Kosovu. Takođe, ima skoro 2 puta više automobila nego što u prosjeku imaju sva domaćinstva u Jugoslaviji.

Snabdjevenost poljoprivrednih domaćinstava trajnim potrošnim dobrima ne zaostaje mnogo u odnosu na mješovita ili nepoljoprivredna domaćinstava. Preko 50% poljoprivrednih domaćinstava imaju električne štednjake, 65,7% frižidere 67,7% televizore, mašine za pranje rublja 27,8%, putničke automobile 14,3%.

Ogromne potrebe za podizanje obrazovnog nivoa stanovništva, osposobljavanje kadrova neophodnih za društveno-ekonomski razvoj i za prevazilaženje zaostalosti naslijeđene iz perioda prije drugog svjetskog rata, a pogotovu u odnosu na stanje kakvo je bilo na teritoriji nedovoljno razvijenih područja, zahtjevale su znatne napore i sredstva za brži razvoj obrazovanja i kulture stanovništva.

U razvoju obrazovanja, posebna pažnja posvećena je stalnom širenju mreže obrazovnih institucija, od osnovnih škola do fakulteta, uporedo sa povećanjem broja nastavničkog kadra. Naslijeđena je velika nepismenost stanovništva u nekim djelovima zemlje. Mnogo se radilo na

opismenjavanju odraslog stanovništva, otvaranjem posebnih tečajeva za opismenjavanje. Prema popisu stanovništva iz 1931. godine u Kraljevini Jugoslaviji je bilo preko 4,4 miliona nepismenog stanovništva starog 11 i više godina ili 44,6%, od čega muškog 32,3% i ženskog stanovništva 56,4% i to je bio jasan odraz tadašnje društvene i ekonomske zaostalosti. U zaostalim djelovima zemlje, nepismenost stanovništva je dostizala i 3/4 nepismenih lica starijih od 10 godina. Odmah prvih godina poslije oslobođenja, mjere za smanjenje nepismenosti dale su velike rezultate, tako da je u 1948. godini nepismenost ove populacije smanjena na 25,4% nepismenih, muške na 15,4% i ženske na 34,4%.

Obrazovni nivo stanovništva starog 10 i više godinu u procentima

Stanovnici u %		Jugo- slavija	Bosna i Her- cego- vina	Crna Gora	Hrvat- ska	Make- donija	Slove- nija	Srbija uku- pno	Srbija bez po- p- krajina	Koso- vo	Voj- vodina
Nepismeni	1948	25.4	44.9	26.4	15.6	40.3	2.4	26.8	27.4	62.5	11.8
	1981	9.5	14.5	9.4	5.6	10.9	0.8	10.9	11.1	17.6	5.8
bez skote	1953	42.1	67.2	47.2	30.5	50.7	15.2	43.2	44.5	71.2	28.4
	1981	17.3	25.2	17.5	13.5	17.5	3.6	18.7	18.7	27.9	13.4
sa osnovnom školom	1953	5(1.2	28.5	46.36	62.8	43.8	72.7	48.9	47.2	24.7	63.0
	1981	51.0	48.5	47.7	51.1	55.9	54.9	50.7	48.6	51.5	52.9
sa srednjom školom	1953	6.6	4.1	5.3	7.3	3.8	11.2	6.6	7.0	2.3	7.5
	1981	25.5	21.7	28.3	28.3	21.2	34.5	24.5	51.1	15.3	27.1
sa fakultetom, višom i visokom školom	1953	0.6	0.3	0.5	0.7	0.3	0.8	0.7	0.8	0.1	0.5
	1981	5.6	4.3	6.2	6.4	5.1	5.9	5.7	6.4	3.3	5.3

Naročito velika nepismenost je vladala u Bosni i Hercegovini, u Makedoniji i na Kosovu.

Od 1948. do 1981. nepismenost je znatno smanjena u svim republikama i pokrajinama (za skoro tri puta). Razlike u pismenosti stanovništva po republikama i pokrajinama bile su i ostale jako velike. Dok je na Kosovu, od jako izražene nepismenosti 1948. (62,5%) u 1981. godini ostalo (17,6%) dotle je u Sloveniji sa 2,4% u 1948. smanjen procenat nepismenih na 0,8%.

Obrazovni nivo stanovništva u cijeloj zemlji, znatno je izmijenjen u posleratnom periodu. U predratnom periodu najveći dio stanovništva bio je bez škole. Danas je odnos drugačiji i većina stanovništva ima završenu školu i školsku naobrazbu. U 1981. godini, bilo je 17,5% stanovnika sa 10 i više godina bez završene škole, mada su na Kosovu i u Bosni i Hercegovini još uvijek ostale visoke stope stanovništva bez škole. Na Kosovu je procenat od 71,2%) lica starijih od 10 i više godina bez završene škole u 1953. smanjen na 27,9%, a u Bosni i Hercegovini od 42,1%, na 17,2%). Značajan je kontigent stanovništva sa završenom srednjom školom. U jugoslovenskom prosjeku srednju školu završilo je do 1953. godine 6,6% stanovnika, a 1981. godine 25,5% ili skoro 4,5 puta više. U svim nedovoljno razvijenim republikama ovo povećanje je više od pet puta, a na Kosovu sedam puta.

Velika su dostignuća postignuta u promjeni strukture stanovništva u poslijeratnom periodu i kada se radilo o licima, koja imaju završen fakultet, visoku ili višu školu. Od 0,6% stanovnika sa završenim fakultetom i višom školom u 1953. godini, za 28 godina je njihovo učešće povećano na 5,6% ili osam puta.

U Kraljevini Jugoslaviji, kao i prvih godina poslije oslobođenja, bio je izrazito mali broj stanovnika sa završenim fakultetom ili visokom školom, a pogotovu u nedovoljno razvijenim područjima. Uz svestranu materijalnu i kadrovsku pomoć čitave društvene zajednice, svim područjima uspjelo je, da se odškoluje veliki broj omladine na fakultetima i visokim i višim školama. Rezultat tih napora je očevidan. Tako je napr. u Bosni Hercegovini broj stanovnika sa fakultetskom i višom školskom spremom povećan 14,3 puta u Crnoj Gori 12,4 puta, u Makedoniji 17,0 puta i na Kosovu 33,0 puta, u 1990. u odnosu na 1953. godinu.

Osnivanjem novih fakulteta, besplatnim školovanjem, raznim stipendijama, otvaranjem studentskih domova, povećanjem broja nastavnog kadra, izgradnjom školskih objekata i mnogim drugim društvenim mjerama,

stvoreni su uslovi za ovako velike rezultate u školovanju visoko stručnih kadrova i to u svim republikama i autonomnim pokrajinama.

Fakulteti, nastavnici i diplomirani studenti

		Jugo- slavija	Bosna i Her- cego- vina	Crna Gora	Hrva- tska	Make- donija	Slove- nija	Srbija	Srbija pokra- jina	Koso- vo	Voj- vodina
Broj fakulteta	1939	29	-	-	10	1	5	13	12	-	1
	1990	306	44	12	60	27	28	135	91	20	24
Broj nastavnika	1939	1.390	-	-	570	30	184	606	590		16
	1990	26680	2758	478	6633	2101	2555	12155	8185	1749	2221
Broj diplomiranih studenata od 1946-1990. u hilj.		1.337	159	17	3.30	103	139	589	436	58	95

U 1990. godini, u Jugoslaviji je bilo 10 puta više fakulteta i visokih škola nego u 1939. godini. Do oslobođenja, nije bilo fakulteta u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Već u 1946. godini, osnovani su fakulteti i u ovim republikama. Na Kosovu je prvi fakultet osnovan 1947. godine.

Broj nastavnika na svim fakultetima, visokim i višim školama u 1990. godini, bio je 19 puta veći nego u 1939. godini.

Broj studenata i broj diplomiranih studenata u posleratnom periodu se razlikuje u odnosu na broj studenata, i broj diplomiranih studenata, prije rata. Za 45 godina u Jugoslaviji je diplomiralo 1.337 hiljada studenata, a u predratnoj Jugoslaviji je za osamnaest godina tj. od 1922-1939. godine diplomiralo svega 29.080 studenata na svim fakultetima, ili 46 puta manje.

Nasljeđe i iskustva u naučno-istraživačkom radu, predratne Jugoslavije su bili neznatni, sem pojedinačnih izuzetaka, s obzirom da su naučna istraživanja bila na vrlo niskoj razini. Nedostatak kadrova i materijalnih sredstava, onemogućavao je preduzimanje bilo kakvih ozbiljnijih mjera u razvoju naučne djelatnosti odmah poslije oslobođenja. Prvih godina formirani su, ali ne u svim republikama i pokrajinama, instituti za razne oblasti naučno-istraživačke djelatnosti, sa skromnim iskustvom naučnih kadrova i sa malim sredstvima. Osnovne naučne institucije prvih godina, država je direktno finansirala i usmjeravala njihovu djelatnost.

Šezdesetih godina, dolazi do promjene statusa naučno-istraživačkih organizacija, i on se osamostaljuju, a u cilju sticanja dohotka, povezuju se sa privrednim organizacijama.

U 1965. godini, u Jugoslaviji je djelovalo 276 naučno-istraživačkih organizacija, u kojima je radilo 5.725 naučnih radnika - istraživača sa punim radnim vremenom. U svim republikama i pokrajinama, postojale su 1965. godine naučno-istraživačke organizacije. Najmanje ih je bilo u Crnoj Gori (3) u kojima je radilo 24 naučna radnika-istraživača, a najviše u Srbiji 88 sa 2.826 naučnih radnika - istraživača.

U 1990. godini, na teritoriji SFRJ bilo je 864 naučno-istraživačkih organizacija i jedinica, u kojima je bilo zaposleno preko 79 hiljada radnika, od kojih 32 hiljade naučno-istraživačkih kadrova.

Naslijeđena zdravstvena služba od predratne Jugoslavije imala je veoma nisku materijalnu osnovu, nerazvijenu mrežu zdravstvenih ustanova i veoma mali broj medicinskog kadra. To se naročito odnosilo na siromašne krajeve zemlje-područja privredno nedovoljno razvijenih republika i pokrajini Kosovo. U 1939. godini, u zdravstvenoj službi je bilo svega 18.193 zdravstvena radnika, od čega 5131 ljekar, 380 ljekara-dentista i 4.513 diplomiranih medicinskih sestara, u 330 socijalno-medicinskih ustanova.

Organizacija zdravstvene službe i zaštite zdravlja stanovništva u pojedinim republikama i pokrajinama odmah poslije rata, bila je različita. U privredno nedovoljno razvijenim republikama i na Kosovu, u 1950. godini, radilo je svega 759 ljekara ili 14,5% od ukupnog broja ljekara u Jugoslaviji. Ukupan broj bolesničkih postelja na ovim područjima bio je 19,3%, a na toj teritoriji je živjelo 31% stanovnika. Poslije 39 godina, to jest od 1950-1989, odnosi broja ljekara i postelja znatno su se izmjenili u korist nedovoljno razvijenih područja. U 1989. godini broj ljekara učestvovao je sa 30,4% ili 2,1 puta više, a broj bolesničkih postelja sa 29,6% ili 1,5 puta više na nedovoljno razvijenim područjima u odnosu na cijelu zemlju.

Zdravstvo po republikama i pokrajinama

		Jugo- slavija	Bosna i Herce- govina	Cma Gora	Hrva- tska	Make- donija	Slove- nija	Srbija ukupno	Srbija bez po- krajina	Koso- vo	Vojvo- dina
Ljckari	1951	5138	389	85	1616	221	679	2148	1553	64	531
	iysy	56779	8297	1215	12317	5425	5133	24392	17044	2311	5037
Broj stanovnika na 1	1951)	3181	6843	4671	2383	5561	2169	3135	2762	12187	3164
ljekara	1989	417	540	532	381	391	382	403	342	843	410
Broj bolesničkih postelja	1950	53760	5287	1505	17936	2629	7588	18815	12628	932	5255
	1989	142856	19841	5285	35613	11097	14187	5684.3	38122	6108	12613
Broj stanovnika na 1	1950	304	503	264	215	467	194	358	340	820	320
postelju	1989	166	226	120	132	190	137	173	153	318	163

U širenju i modernizaciji zdravstvenih ustanova, formiranju medicinskih kadrova i primjeni naučnih dostignuća u liječenju i suzbijanju i sprečavanju zaraznih bolesti i povećanju kapaciteta zdravstvene službe, postignuti su veliki rezultati. Relativno su brzo likvidirane epidemije malarije, pjegavca i drugih akutnih i hroničnih bolesti, koje su vjekovima harale u pojedinim krajevima zemlje.

Od 1950-1989. godine u SFR Jugoslaviji povećan je broj ljekara 11 puta. Veliko povećanje broja ljekara usledilo je u svim republikama i pokrajinama, a posebno u nedovoljno razvijenim republikama i Kosovu, u krajevima gdje je bila vrlo zaostala zdravstvena služba. Tako je napr. u ovom periodu broj ljekara na Kosovu povećan je 36 puta, u Bosni i Hercegovini 21 put, u Crnoj Gori 14 puta a u Makedoniji 25 puta.

U predratnoj Jugoslaviji, bile su raširene razne bolesti. Mali broj ljekara, s obzirom na brojnost stanovništva, bio je jako opterećen u svom radu. Preko 3000 stanovnika na jednog ljekara u jugoslovenskom prosjeku, a pogotovu preko 12 hiljada na Kosovu, bio je sigurno najniži standard mogućeg brzog i efikasnog lječenja u zemljama Evrope. U 1989. to stanje se znatno popravilo i smanjeno je opterećenje jednog ljekara u odnosu na broj stanovnika skoro 7 puta, a na Kosovu još dva puta više.

Od 1950, broj postelja se povećao u jugoslovenskom prosjeku za 2,7 puta, a broj postelja na jednog stanovnika za 1,8 puta do 1989. godine

Zdravstveni standard je u cijelom posleratnom periodu bio u stalnom porastu. Pored izgradnje znatnog broja bolnica sa najmodernijom opremom i povećanja broja bolesničkih postelja, u svim krajevima SFR Jugoslavije, stvorena je šira mreža ambulanti i dispanzera. Smrtnost stanovništva je naglo opala i kretala se u granicama razvijenih zemalja, a posebno je opala smrtnost odojčadi, koja je prije oslobođenja bila jako visoka, pogotovu na područjima privredno nedovoljno razvijenih krajeva.

Srednje trajanje života je vidan indikator privredne razvijenosti zemlje, uslova života i efikasnosti njene zdravstvene službe. Srednje trajanje života u Jugoslaviji iznosilo je u vremenu od 1952-1954. godine za muškarce nešto manje od 57 godina, a za žene nešto više od 59 godina. U nedovoljno razvijenim područjima, kao rezultat slabije ishrane, lošijih uslova rada i života, životni vijek je bio kraći. Najduži vijek trajanja života bio je u Sloveniji (za muškarce 63, a za žene 66 godina), a najmanji na Kosovu (za muškarce 49, a za žene 45 godina).

U uslovima opšteg privrednog razvoja zemlje, i brzog poboljšanja ukupnih uslova života u zemlji, došlo je i do znatnog povećanja očekivanog trajanja života, u periodu od 1980-1982. godine, tj. za nešto više od četvrt vijeka. Povećano je očekivano trajanje života, za muškarce za 11 i za žene za 14 godina u prosjeku za cijelu zemlju. Međutim, u nedovoljno razvijenim republikama, zbog znatno bržeg poboljšanja kvaliteta uslova života i rada u njihovim uslovima, povećanje trajanja života, je veće od jugoslovenskog prosjeka. Tako je napr. u Bosni i Hercegovini trajanje života u periodu od 1980-1982. u odnosu na 1952-1954, povećano za muškarce 15, a za žene 18 godina, u Crnoj Gori za muškarce 13, a za žene 16 godina, u Makedoniji za muškarce 13, a za žene 18 godina, a na Kosovu za muškarce 20, a za žene 26 godina. U proteklom periodu, znatno je smanjena razlika srednjeg trajanja života između razvijenih i nedovoljno razvijenih republika i pokrajina. Naročito je smanjena razlika između Kosova i razvijenih republika.

Nepobitno je da je Jugoslavija u posleratnom periodu na svim područjima ostvarila radikalnu promjenu u strukturi privrede i uslova života stanovništva u svakoj republici i pokrajini. Nedovoljno razvijene republike i Kosovo, isto su tako ostvarile ukupan nivo razvitka materijalnih i

proizvodnih snaga na svom području i stvorile osnovne društvene i materijalne preduoslove za svoj ubrzani razvoj. Međutim, i dalje su ostale značajne razlike između razvijenih, a pogotovu najrazvijenijeg djela zemlje (Slovenija) i najnerazvijenijeg (Kosova). Društveni proizvod Slovenije u 1989. godini učestvovao je u ukupnom jugoslovenskom društvenom proizvodu sa 18,7%, dok je društveni proizvod Kosova činio svega 2,1%. Međutim, društveni proizvod po stanovniku, u Sloveniji, bio je u 1989. veći 7,8 puta nego na Kosovu i preko 3 puta veći nego u ostale tri privredno nedovoljno razvijene republike.

Mjere za razvoj privredno nedovoljno razvijenih republika i Kosova

Društvena zajednica je u posleratnom periodu vodila je posebnu brigu o bržem razvoju privredno nedovoljno razvijenih republika (Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Makedonija) i pokrajine Kosovo. Društvo je preduzimalo niz podsticajnih mjera, kojima su stvarani materijalni i društveni uslovi za brži razvoj ovih područja, u cilju smanjenja znatnih razlika na nivou razvijenosti, između privredno razvijenih i nedovoljno razvijenih područja. Cjelokupna politika ekonomskog razvoja i ekonomskog osamostaljivanja nerazvijenih područja nije bila autarhična, već je vodila ka njihovom osposobljavanju, da sopstvenim snagama ostvaruju svoj dalji ekonomski razvitak, i da više i samostalnije, vlastitim snagama, na svojoj teritoriji rješavaju sva socijalna, privredna i politička pitanja. Jer, prepuštanje razvoja njihovim vlastitim mogućnostima, još više bi produbilo naslijeđene ekonomske disproporcije, a to ne bi bilo u njihovom interesu, niti u interesu razvijenih područja. I zato su se, u okviru cijelokupne jugoslovenske politike razvoja društveno-ekonomskih i socijalnih pitanja, morala naći jedinstvena rješenja ovog složenog problema.

U prvom redu bilo je nužno naći rješenje za finansiranje privredno nerazvijenih područja. Pored toga, bila je potrebna svestrana tehnička i kadrovska pomoć, kao i elastična kreditna politika, pa i nepovratno davanje sredstava iz budžeta Federacije. Ovako sistematska i

organizovana društvena akcija u rješavanju problema na nedovoljno razvijenim područjima, bila je bitan uslov strategije ukupnog materijalnog razvoja Jugoslavije.

Za izrazitu ekonomsku zaostalost nedovoljno razvijenih područja, karakteristično je što u njima industrije, kao nosioca razvoja skoro nije ni bilo. I to malo što je bilo, bila su mala preduzeća, više zanatskog tipa, sa krajnje zaostalim oruđima za rad. Preduzeća su se bavila, uglavnom ekstraktivnom proizvodnjom, primarnom preradom poljoprivrednih proizvoda i preradom drveta. Cijeni se da je na tim područjima 3/4 stanovništva živjelo od zaostale i primitivne poljoprivredne proizvodnje. Hidroenergetski potencijali i mineralna rudna bogatstva nisu korišćena. Saobraćaj, kako željeznički, tako i drumski bio je nesavremen i nerazvijen. Zaposlenost je bila minimalna i znatno zaostajala za razvijenim područjima, a nezaposlenost ogromna. Nepismenost (sem Crne Gore) bila je na najnižem stepenu, i među najnižima u Evropi, uz veliki broj neškolanog stanovništva i mali broj visoko školovanih kadrova. Smrtnost stanovništva bila je među najvećima u Evropi.

Osnovni izvori finansiranja privredno nedovoljno razvijenih republika i Kosova, bila su sredstva Fonda za podsticanje bržeg razvoja privredno nedovoljno razvijenih republika i Kosova, koji je imao poseban karakter i specifičnu ulogu u našem sistemu proširene reprodukcije. Specifičnost Fonda bila je u tome, što je odobravao kredite samo onim područjima, koja su posebnim saveznim zakonom utvrđena kao nedovoljno razvijena područja. Krediti su davani pod povoljnijim uslovima, nego što su ih davale kreditne institucije u sistemu a bilo je i drugih pogodnosti.

Međutim, prije osnivanja Fonda 1965. godine, postojala su sredstva Federacije, namenjena za investicije u privredi, za svaku godinu i za svako nedovoljno razvijeno područje posebno. Po tom osnovu, nedovoljno razvijena područja dobila su u vremenu od 1961-1965. godine oko 1.950 miliona dinara.

Pri realizaciji plana razvoja Jugoslavije u periodu od 1961-1965. nakon svestranih izučavanja, došlo se do zaključka, da je finansiranje nedovoljno razvijenih područja složen i dugoročan proces. Kratkoročne i

parcijalne mjere društvene intervencije, nisu bile pogodne i moralo se tražiti rješenje u dugoročnom obezbjeđenju posebnih društvenih sredstava. To pitanje je riješeno osnivanjem Fonda za podsticanje bržeg razvoja, privredno nedovoljno razvijenih republika i Kosova, a njegova prva primjena, bila je u društvenom planu Jugoslavije 1966-1970. godine.

SFR Jugoslavija je u svakom petogodišnjem društvenom planu obezbjeđivala Fondu određeni procenat društvenog proizvoda društvene privrede Jugoslavije. U srednjoročnom planu, u periodu od 1966-1970. godine, procenat je iznosio 1,85%, a vrijednost koju je Fond dobio bila je 8,993miliona dinara. U planskom periodu 1971-1975, povećana je stopa od 1,85% na 1,94% društvenog proizvoda društvene privrede. Ovo povećanje od 0.9% dodeljeno je isključivo SAP Kosovu zbog izrazitijeg zaostajanja ovog područja u odnosu na tri nedovoljno razvijene republike.

Sredstou Fondu Federacije, za kreditiranje bržeg razvoja nedovoljno razvijenih područja republika i SAP Kosovo

Period	u tek. cijenama									
	Jugoslavija		Bosna i Hercegovina		Crna Gora		Makedonija		Kosovo	
	milijard i dinara	učešće u %	milijard i dinara	učešće u %	milijard i dinara	učešće u %	milijardi dinara	učešće u %	milijard i dinara	učešće u %
1966-1970	8.9	100	2.7	30.7	1.2	1.31	2.3	26.2	2.7	39.0
1971-1975	24.6	100	8.0	32.4	2.8	11.4	5.6	22.9	8.2	33.3
1976-1980	76.9	100	23.5	30.6	8.3	10.8	16.6	31.6	28.5	37.0
1981-1985	214.3	100	56.7	26.4	19.8	9.2	44.3	20.9	9.35	43.6
1986-1987	81.1	100	23.8	29.3	7.4	9.1	13.7	16.9	36.2	44.7
1988-1990*	.	100	.	24.6	.	6.2	.	16.9	.	52.3

* Zbog vrlo visoke inflacije neuporedive su dinarske vrijednosti sa ranijim godinama i zato su izračunati samo pnn:enli raspodjele.

Fond Federacije za kreditiranje bržeg razvoja nedovoljno razvijenih područja republika i Kosovu od 1966-1987, dodjelio je nerazvijenima 405,8 milijardi dinara (u posljednje tri godine, 1988-1990, dato je nerazvijenima 6.266,4 milijardi dinara). Cjelokupna raspodjela sredstava Fonda od 1987. bila je slijedeća: Bosna i Hercegovina je dobila 114,7 milijardi dinara (28,4%); Crna Gora 39,5 milijardi (9,7%); Makedonija 82,4 milijarde (20,4%) i Kosovo 168,3 milijarde (41,5%).

Pored sredstava Fonda, obezbjeđivana su uporedo i sredstva budžeta Federacije za razvoj društvenih djelatnosti i drugih službi u privredno nedovoljno razvijenim republikama i Kosovu. Tako su sredstva iz budžeta Federacije za ove svrhe, u vremenu od 1966-1984. godine, iznosila po tekućim cijenama 149,4 milijardi dinara. Pored ovih sredstava iz budžeta Federacije, posebnim zakonskim propisima, dodijeljeno je u ovom periodu 13 milijardi dinara za određene namjene Crnoj Gori i Kosovu.

Ova sredstva i druge pomoći i povlastice (korišćenje većeg dijela kredita Svjetske banke i dr.) koje su date za razvoj privredno nedovoljno razvijenih republika i Kosova, kao i naponi samih ovih područja, izmjenili su sliku njihove privrede i opšte društvene razvijenosti. Sadašnje stanje društvenog i privrednog razvoja ovih područja daleko se razlikuje od položaja u kakvom su ova područja bila odmah poslije oslobođenja zemlje, 1945. godine. Razvoj je donekle ublažio razliku njihove privredne razvijenosti od drugih područja zemlje, mada su te razlike ostale još uvijek velike, a posebno u odnosu na najrazvijeniji dio zemlje. Međutim, bez ovakve politike i pomoći koja je data nerazvijenim područjima, sadašnje razlike između razvijenih i privredno nedovoljno razvijenih područja Jugoslavije, bile bi daleko veće.

Rezultati koji su postignuti u razvoju proizvodnih snaga nedovoljno razvijenih područja nisu mali. Znatno je smanjen procenat nepismenog stanovništva, preko 96% djece prispjele za osnovno školovanje, danas pohađa školu; smanjena je smrtnost odojčadi. Školovan je veliki broj lica, kako u srednjim školama, tako i na fakultetima. Stopa zaposlenosti je veća nego u razvijenom području. Postignut je relativno ujednačen porast društvenog proizvoda i ukupne proizvodnje u svim republikama i pokrajinama. Izgrađen je veliki broj modernih fabrika, električnih centrala, savremenih puteva; elektrificirana su skoro sva sela i domaćinstva, znatno je podignut životni standard stanovništva.

Prirodna bogatstva ovih područja, ranije neiskorišćena, revitalizovana su investicionim ulaganjem i naporima zemlje u cjelini. Radi primjera, navodimo nekoliko podataka o proizvodnji nekih industrijskih proizvoda i njihovo učešće u proizvodnji Jugoslavije.

Na ovim područjima proizvedeno je u 1990. godini:

			učešće u proizvodnji Jugoslavije
elektr.energ.	miliona Kwh	26.757	32,5%
ugalj	hilj.tona	35.066	46,2%
sirovi čelik	hilj.tona	2.366	58,1%
željezne šine	hilj.tona	1.349	82%
boksit	hilj.tona	2.643	89,5%
glinica	hilj.tona	1.004	92%
so	hilj.tona	34H	90%
sirovo olovo	hilj.tona	97	77%
proizv.duvana	tona	35.763	64%
rezana grada	hilj.m ²	1.733	47%
frižideri	hilj.komada	637	65%

U 1939. godini, na teritoriji privredno nedovoljno razvijenih republika bez Kosova, proizvedeno je tri puta manje električne energije, dva puta manje uglja, 1/3 manje rezane građe u ukupnoj proizvodnji ovih proizvoda u predratnoj Jugoslaviji iste godine. To dokazuje da su prirodna bogatstva ovih područja vrlo malo korišćena.

Sveukupan dinamičan razvoj i krupne strukturalne promjene, ostvarene su u svim republikama i pokrajinama, mada su bile različitog intenziteta, zavisno od početnog stanja nivoa i razvijenosti svake od njih. Prosječne godišnje stope rasta društvenog proizvoda od 1947-1990 godine bile su uravnotežene i kretale su se od 4,2% u Crnoj Gori, do 4,8% u Makedoniji i Sloveniji. Pored Crne Gore, Bosna i Hercegovina i Kosovo imali su manje prosječne godišnje stope rasta društvenog proizvoda od jugoslovenskog prosjeka. Međutim, prosječne godišnje stope rasta društvenog proizvoda po stanovniku pokazuju veće razlike po republikama i pokrajinama. U Sloveniji je prosječni godišnji rast društvenog proizvoda po stanovniku bilo 4,0%, a na Kosovu 1,6%. Osnovni uzroci tih razlika su brži porast stanovništva na Kosovu od porasta stanovništva u Sloveniji, kao i bolja organizacija u proizvodnji i veća produktivnost rada.